

Alexander Heldring, *Het Saramacca project. Een plan van joodse kolonisatie in Suriname 1946-1956* (Dissertatie Groningen 2010; Hilversum: Verloren, 2011, 349 p., ISBN 978 90 8704 207 3).

Het *Saramacca project* is een uitgewerkt maar nooit uitgevoerd plan om joodse overlevenden uit met name Midden- en Oost-Europa na de bevrijding een nieuw leven te laten opbouwen in Suriname. Het district Saramacca bevindt zich ten westen van Paramaribo, en volgens het plan zouden er circa 30.000 joodse immigranten kunnen gaan wonen. Het initiatief kwam van de Freeland League. De Staten van Suriname gingen akkoord met het voorstel in juni 1947, en de uiteindelijke beslissing om het plan te blokkeren nam de Nederlandse regering in 1948. Alexander Heldring is als diplomaat in het begin van de jaren tachtig werkzaam geweest op de Nederlandse ambassade in Suriname. Hij is op dit beleidshistorisch onderzoek gepromoveerd aan de Rijksuniversiteit Groningen.

De Freeland League for Jewish Territorial Colonization werd al voor de oorlog (1935) in Groot-Brittannië opgericht door dr. Isaac Nachman Steinberg, een joodse jurist uit Rusland. Doel van de Freeland League was een gebied te vinden waar vervolgte Joden op dat moment naar toe zouden kunnen gaan. Dat gebied zou dunbevolkt moeten zijn, waardoor Australië in beeld kwam. Niet Palestina, omdat de Britse regering daar toen een beperkt toelatingsbeleid voor Joden toepaste. Of nog andere landen als optie zijn overwogen vermeldt Heldring niet. In Australië mislukte het plan, ondanks een uitgebreide campagne; in 1944 besloot de Australische regering het voorstel te verwerpen. Inmiddels was het voor de vervolgte Joden al te laat. Daarmee past de Freeland League in het droevige beeld van de overal afgewezen pogingen van Joden om te emigreren en als vluchtelingen toegang te vinden in andere landen in de jaren dertig. Ook in Nederland bleken de Joden ongewenst, zoals de Britse historicus Bob Moore uitgebreid heeft geanalyseerd in zijn proefschrift *Refugees from Nazi Germany in the Netherlands, 1933-1940* (1986).

De levensloop van de oprichter van de Freeland League is intrigerend. Steinberg was een orthodoxe jood uit Dvinsk in Letland die rechten in Moskou studeerde. Hij werd in 1906 tot drie jaar ballingschap in Siberië veroordeeld door de Tsaristische autoriteiten, omdat hij lid was van de Socialistische Revolutionaire Partij. Twee van de drie jaar mocht hij vervangen door verbanning naar Duitsland, waardoor hij in 1910 in Heidelberg kon

promoveren. Daarna werd hij advocaat in Moskou waar hij zich inzette voor Joden die met het antisemitisme van het Tsaristische regime te maken kregen. Na de revolutie koos hij voor de gematigde liberale vleugel van de Socialistische Partij. In 1923 viel hij in onmin bij Lenin, en vestigde zich met zijn gezin in Berlijn, waar ze tien jaar woonden. Tijdens een korte reis naar Londen in 1933 besloot hij te blijven, omdat hij hoorde dat hij in Berlijn hoog op een arrestantenlijst van de Gestapo zou staan. Zijn gezin ging mee, en zij bleven in de jaren dertig in Londen wonen; daar kwam de Freeland League tot stand. Steinberg bepleitte overal een nieuw thuisland voor de vervolgte Joden, onder meer bij de conferentie over joodse vluchtelingen in het Franse Evian in juli 1938, waar duidelijk werd dat geen van de vele deelnemende landen in feite bereid was vluchtelingen op te nemen. Daar legde hij via Britse joodse zakenlieden contact met de Australische delegatie in Evian. Diezelfde zomer bood een rijke Australische familie, de niet joodse Duracks, in West Australië een stuk grond in Oost-Kimberley aan om er Joden te laten wonen. In 1939 was Steinberg zelf in Australië, en hij kreeg toestemming van de premier van West Australië, John Wilcock. Verder kwam de Freeland League niet, want zodra de oorlog uitbrak stelde de centrale regering in Canberra de besluitvorming uit. Er was twijfel over de levensvatbaarheid van het plan en de vraag of de joodse kolonisten het wel in het onherbergzame deel van Australië zouden uithouden, en de bestaande joodse gemeenschap in Australië bleek geen steun aan het plan te geven. Een volgende regering in 1941 was achterdochtig over Steinbergs politieke verleden in Rusland. Tijdens de oorlog werd Australië moeilijker bereikbaar en in 1944 werd het Kimberley-plan verworpen.

Voor de plannen in Suriname waren connecties in Nederland van groot belang, en de Freeland League hield zich hier vanaf 1938 dan ook intensief mee bezig. Heldrings reconstructie van de Nederlandse discussie in en om de delegatie die naar de vluchtelingenconferentie in Evian ging biedt nieuwe inzichten over het aanwezige Nederlandse antisemitisme en racisme. Ook onder diplomaten en wetenschappers waren gevoelens van Nederlandse blanke superioriteit dominant en vanzelfsprekend. Bovendien was Nazi-Duitsland in 1938 een bevriende natie van Nederland, en Heldring laat zien hoezeer dat de houding van Nederlandse ambtenaren bepaalde. Zij betoogden voor ze naar de conferentie vertrokken dat van grootscheepse immigratie van joodse vluchtelingen naar Nederland of naar Suriname geen sprake mocht zijn. Eventueel zouden enkele politieke vluchtelingen kunnen worden toegelaten, maar alleen wanneer de definitie van wie daaraan voldeed 'de Duitse regering geen onnodige aanstoot geeft', stelden de ministers van Buitenlandse Zaken, Koloniën en Justitie.

Het plan om na de oorlog een groot aantal joodse overlevenden in het kustdistrict Saramacca in Suriname toe te laten vormt de hoofdmoot van Heldrings dissertatie. Tussen 1946 en 1948 was het kansrijk, maar naarmate de tijd verstreek verloor het aan kracht. De Freeland League kreeg te maken met tegenwerking vanuit Suriname dat 'joodse overheersing' vreesde, en van de zionistische beweging die voor Joden geen ander immigratieland dan Israël bespreekbaar vond. Toch kreeg ik de indruk dat niet deze kleine kringen van voor- en tegenstanders bepalend zijn geweest. Meer nadruk had ik

gelegd op de praktijk: de emigratie vanuit de *Displaced Persons* kampen in Midden-Europa, waar de meeste joodse overlevenden op dat moment naar de Verenigde Staten en Israël wisten te vertrekken. Terwijl er werd gediscussieerd en gelobbyd door de Freeland League organiseerde niemand een praktisch reisprogramma richting Suriname. Daar komt nog bij dat de Joden die zich in de naoorlogse opvangkampen in Oost-Europa bevonden vrijwel niet uit Nederland afkomstig waren, waardoor het verband met Nederland in de politieke discussie hier te dun bleef. Voor de Oost-Europese Joden en de hulpverlenende instanties was Suriname ver en onbekend, en voor de Nederlanders en de Surinamers waren de Oost-Europese Joden dat eveneens. Heldring reconstrueert deze geschiedenis in een boeiend en goed onderbouwd boek, dat nog wat aan leesbaarheid had kunnen winnen wanneer hij meer betrokkenen door middel van interviews of citaten uit memoires sprekend had opgevoerd.

Dienke Hondius, Vrije Universiteit Amsterdam